

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v107.2025.1>

Б. А. Абласєв

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДИРЕКТИВИ DSM У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. Невпинна еволюція правового регулювання у сфері авторського права в межах Європейського Союзу зумовлює постійну потребу в моніторингу, оновленні та вдосконаленні відповідного законодавства держав-членів даного політико-економічного утворення. Для країн, які перебувають на етапі наближення до членства в ЄС, ця тема набуває особливої актуальності, адже швидке та якісне приведення національних правових норм у відповідність до *acquis communautaire* виступає необхідною передумовою успішної подальшої інтеграції та приєднання то Союзу. У цьому контексті Україна, яка у червні 2022 року отримала статус офіційного кандидата на вступ до ЄС, має продемонструвати системність та послідовність у наближенні власного законодавства до європейських стандартів, враховуючи загальні тенденції та концептуальні підходи до врегулювання відносин у сфері авторського права в ЄС [2].

Особливого значення у цьому контексті набуває Директива (ЄС) 2019/790 «Про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку» (далі- Директива DSM), яка фактично формує сучасну доктрину охорони авторських і суміжних прав у цифрову еру та відображає стратегічні напрями правового регулювання у межах європейського правопорядку [1].

Водночас її імплементація в український правовий простір постає як складне та багатогранне завдання, що потребує всебічного наукового осмислення, ґрунтовного аналізу та врахування як теоретичних, так і практичних аспектів реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика імплементації директив Європейського Союзу у національне законодавство України стала предметом наукових розвідок таких дослідників, як Л. Р. Майданик, Ю. М. Капіца, І. В. Яковчук, І. А. Стройко та інших. В їхніх працях акцентовано увагу на загальних питаннях гармонізації та адаптації національного законодавства до вимог права ЄС. Вчені Л. Р. Майданик, Л. А. Литвинова у своїх наукових працях аналізували положення Директиви DSM та її імплементацію в національне законодавство України. Беручи до уваги високі темпи розвитку міжнародно-правових стандартів у сфері авторського права та динаміку змін у європейському законодавстві, науковий дискурс у цій сфері потребує подальшого поглиблення та вивчення.

Мета дослідження. Метою даної наукової роботи є комплексний аналіз окремих аспектів імплементації положень Директиви (ЄС) 2019/790 «Про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку» (DSM Directive) у чинне національне українське законодавство.

Виклад основного матеріалу. Удосконалення національного законодавства у сфері авторського права є тривалим та багатогранним процесом, який передбачає

не лише формальне оновлення нормативно-правової бази, але й необхідність проведення ґрунтовних наукових дискусій, аналізу економічних і політичних передумов розвитку держави, оцінки стану креативних індустрій та узагальнення судової практики у сфері авторсько-правових відносин. Слід наголосити, що на сьогодні Україна вже виконала комплекс зобов'язань у частині гармонізації законодавства про авторське право і суміжні права, визначених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угоду ратифіковано на підставі Закону України №1678-VII від 16.09.2014 року «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [5]).

Водночас із набуттям у 2022 році статусу країни-кандидата на вступ до ЄС перед Україною постали нові завдання, пов'язані з подальшим наближенням національної правової системи до *acquis communautaire*. Зокрема, актуалізується потреба в імплементації новітніх актів права ЄС, серед яких ключове значення має Директива (ЄС) 2019/790 «Про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку» від 17 квітня 2019 року, яка визначає стратегічні напрями правового регулювання у цифрову добу та формує сучасні стандарти охорони авторського права в межах європейського правопорядку [1].

Окремого значення в межах дискусії набуло питання імплементації положень Преамбули (Рецитал 73) Директиви (ЄС) 2019/790, що передбачає забезпечення авторам і виконавцям «належної та пропорційної винагороди» за передачу чи ліцензування їхніх прав. Зазначена концепція відображає сучасні тенденції розвитку права ЄС та покликана усунути структурні дисбаланси, що традиційно виникали у договірних відносинах між авторами, виконавцями та іншими суб'єктами у сфері авторського права. Вона спрямована на встановлення більшої справедливості у розподілі доходів від комерціалізації об'єктів авторського права та суміжних прав, а також на формування правових механізмів, що гарантуватимуть авторам доступ до додаткової винагороди у разі значного економічного успіху твору.

У доктрині права ЄС наголошується, що вимога щодо «належної та пропорційної винагороди» є реакцією на практику укладання договорів, у межах яких автори та виконавці здебільшого отримують одноразову фіксовану винагороду, тоді як користувачі (видавці, продюсери, онлайн-платформи) отримують істотні прибутки від подальшої експлуатації об'єктів. У зв'язку з цим Директива передбачає низку правових інструментів, спрямованих на підвищення захисту в першу чергу економічних інтересів авторів та виконавців, включно із правом на перегляд умов договору та одержання додаткової винагороди.

Таким чином, положення Директиви (ЄС) 2019/790 щодо «належної та пропорційної винагороди» закладають основу для відходу від переважно фіксованих форм оплати праці творців до більш гнучких і справедливих механізмів, орієнтованих на економічний результат комерційної експлуатації. Для України це означає потребу у внесенні відповідних змін до Закону «Про авторське право і суміжні

права», розробленні методологічних підходів до оцінки творчого внеску та поступовому формуванні національної судової доктрини, узгодженої зі стандартами права ЄС.

Інший важливий приклад пов'язаний з розвитком сучасних цифрових технологій, що відкривають широкі можливості для автоматизованої обробки великих масивів інформації, представлених у різних формах – текстовій, аудіовізуальній чи числовій. Цей процес отримав назву «глибинний аналіз тексту та даних» (text and data mining, TDM) і використовується для виявлення нових знань, закономірностей та тенденцій, у тому числі із застосуванням технологій штучного інтелекту.

Відповідно до статей 3 та 4 Директиви (ЄС) 2019/790, глибинний аналіз тексту та даних визначається як автоматизована аналітична техніка, яка може застосовуватися для наукових та комерційних цілей за умови законного доступу до твору чи бази даних. При цьому стаття 3 встановлює спеціальний виняток для цілей наукових досліджень, тоді як стаття 4 передбачає загальний виняток із правом правовласників запроваджувати заборони (opt-out) [1].

Разом із тим, TDM нерідко передбачає використання об'єктів авторського права чи права *sui generis* на бази даних. Це зумовлено тим, що процес аналізу вимагає здійснення технічних дій, які можуть включати відтворення творів чи інших об'єктів, витяг елементів баз даних або їхню нормалізацію. У випадках, коли відсутні винятки чи обмеження, подібні дії потребують попереднього дозволу правовласників, що створює ризики для наукової спільноти та бізнесу.

На рівні національного законодавства України питання використання TDM уже знайшло певне відображення. Так, відповідно до пункту 14 частини 2 статті 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» допускається безоплатне виготовлення копій творів з метою пошуку тексту і даних у межах наукових публікацій або пов'язаних з ними досліджень, за умови зазначення імені автора та джерела запозичення [4]. Водночас правовласники зберігають можливість заборонити таке використання шляхом застосування технічних засобів, що піддаються автоматичному зчитуванню. Тут можна констатувати, що Україна послідовно впроваджує винятки, спрямовані на забезпечення свободи наукових досліджень та інноваційної діяльності. При цьому закон прямо передбачає, що умови договорів не можуть обмежувати реалізацію таких винятків, що відповідає європейській практиці та сприяє гармонізації законодавства з нормами права ЄС.

Водночас, як слушно зазначає дослідниця Л. Р. Майданик, дискусійним залишається питання комерційного використання TDM. У сучасних умовах українські ІТ-компанії активно застосовують аналіз тексту та даних у процесі розробки програмних продуктів, зокрема тих, що функціонують на основі генеративного штучного інтелекту. Відсутність чіткого правового регулювання у цій сфері може обмежувати розвиток інновацій та знижувати конкурентоспроможність національних компаній на міжнародному ринку [3].

З огляду на це, одним із ключових завдань законодавця є розробка чіткого механізму розмежування «некомерційного» та «комерційного» TDM, який, з одного боку, гарантуватиме авторам і правовласникам належний рівень охорони прав, а з іншого – забезпечуватиме правову визначеність та передбачуваність для бізнесу.

Так, наприкінці червня 2025 року у процесі обговорення питань адаптації національного законодавства до стандартів права Європейського Союзу Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій представив пропозиції у сфері авторського права та суміжних прав, а зазначені зміни базуються на ключових положеннях актів права ЄС та особливостях національної правозастосовної практики. У свою чергу їхня імплементація передбачена Планом заходів із виконання рекомендацій Європейської Комісії, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 300-р.

Серед найбільш значущих положень, які пропонується інтегрувати до українського законодавства, виокремлювали, зокрема : закріплення можливості вільного використання контенту з метою здійснення глибинного аналізу текстів і даних (text & data mining) та установлення права авторів та виконавців на додаткову, належну й пропорційну винагороду, визначену умовами договорів [6].

Висновки. Отже, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що імплементація Директиви (ЄС) 2019/790 «Про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку» (далі – Директива DSM) є складовою ширшого процесу гармонізації національного законодавства України із правом Європейського Союзу. По-перше, положення Директиви DSM відображають сучасні тенденції цифрової трансформації та спрямовані на балансування інтересів авторів, виконавців, правовласників і користувачів у цифровому середовищі. Для нашої країни особливо актуальними є статті 3 та 4, що стосуються глибинного аналізу тексту та даних (TDM), а також стаття 18 щодо принципу «належної та пропорційної винагороди». По-друге, аналіз показав, що національне законодавство вже містить окремі положення, які кореспондують нормам Директиви DSM (зокрема, ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Водночас відсутність чіткого розмежування між комерційним та некомерційним TDM, а також недостатня конкретизація критеріїв «належної та пропорційної винагороди» вимагають подальшого вдосконалення нормативної бази. По-третє, ефективна імплементація Директиви DSM потребує не лише формального внесення змін до законодавства, але й вироблення сталої договірної та судової практики, яка відповідатиме європейським стандартам. У цьому контексті важливим є запровадження прозорих механізмів контролю за використанням творів, забезпечення рівності сторін у правовідносинах, а також розвиток колективного управління правами.

Таким чином, належне та своєчасне впровадження положень Директиви DSM стане важливим кроком на шляху інтеграції України до європейського правового простору, сприятиме розвитку креативних індустрій, підвищенню рівня охорони інтелектуальної власності та забезпеченню правової визначеності у сфері авторського права в умовах цифрової економіки.

Література

1. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj/eng>

2. КМУ. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>. Новини. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення: 08.08.2025).

3. Майданик Л. Р. У напрямку ЄС: законодавчі зміни України з авторського права. Коментарі. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/u-napryamku-es-zakonodavchi-zmini-ukrayini-z-avtorskogo-prava.html> (дата звернення: 06.08.2025).

4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 02.08.2025).

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 05.08.2025).

6. УКРНОІВІ (IP офіс). <https://nipo.gov.ua/implementatsiia-acquis-eu-ap/>. <https://nipo.gov.ua/>. URL: <https://nipo.gov.ua/implementatsiia-acquis-eu-ap/> (дата звернення: 06.08.2025).

Анотація

Аблаєв Б. А. Імплементация Директивы DSM у сфері авторського права України: теоретичні та практичні аспекти. – Стаття.

У статті досліджуються окремі аспекти імплементатії Директиви (ЄС) 2019/790 «Про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку» (Директива DSM) у правову систему України. Розкрито актуальність гармонізації національного законодавства у сфері авторського права з *acquis communautaire* як необхідної передумови подальшої європейської інтеграції. Визначено, що Директива DSM не лише кодифікує сучасні тенденції цифрової трансформації, але й пропонує державам-членам ЄС чіткі механізми врегулювання новітніх викликів, пов'язаних із використанням творів у мережевому середовищі. Особливу увагу приділено аналізу положень, які мають першочергове значення для України, – зокрема статей 3 і 4, що регламентують правовий режим глибинного аналізу тексту та даних (text and data mining, TDM), та статті 18, яка закріплює принцип «належної та пропорційної винагороди» для авторів і виконавців. Проведено зіставлення положень Директиви DSM із нормами чинного Закону України «Про авторське право і суміжні права» (зокрема, статті 22), що дало змогу виявити низку прогалин, серед яких – відсутність чіткого розмежування між комерційним та некомерційним TDM, а також недостатня конкретизація критеріїв «належної та пропорційної винагороди». Додатково акцентовано на проблемі слабкої інтегрованості механізмів колективного управління правами в Україні до сучасних європейських практик. Обґрунтовано, що ефективна імплементация Директиви DSM передбачає не лише внесення змін до нормативно-правової бази, а й формування сталої договірної та судової практики, впровадження прозорих механізмів контролю у сфері авторського права та створення передумов для розвитку ринку цифрових послуг в Україні, що сприятиме як захисту прав авторів і виконавців, так і забезпеченню балансу інтересів усіх учасників культурного та інформаційного простору.

Ключові слова: авторське право, Директива DSM, *acquis communautaire*, TDM, належна та пропорційна винагорода, європейська інтеграція, імплементация.

”

Summary

Ablaiev B. A. Implementation of the DSM Directive in the field of copyright in Ukraine: theoretical and practical aspects. – Article.

The article examines certain aspects of the implementation of Directive (EU) 2019/790 on copyright and related rights in the Digital Single Market (DSM Directive) into the legal system of Ukraine. The relevance of harmonizing national copyright legislation with the *acquis communautaire* as a necessary prerequisite for further European integration is revealed. It is established that the DSM Directive not only codifies current trends in digital transformation but also offers EU Member States clear mechanisms for addressing emerging challenges related to the use of works in the online environment. Particular attention is devoted to the analysis of provisions of primary importance for Ukraine, namely Articles 3 and 4, which regulate the legal framework for text and data mining (TDM), and Article 18, which enshrines the principle of “appropriate and proportionate remuneration” for authors and performers. A comparison of the DSM Directive with the provisions of the current Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights” (in particular, Article 22) has made it possible to identify a number of gaps, including

the absence of a clear distinction between commercial and non-commercial TDM, as well as insufficient specification of the criteria for “appropriate and proportionate remuneration.” Additional emphasis is placed on the issue of the weak integration of collective rights management mechanisms in Ukraine into modern European practices. It is argued that the effective implementation of the DSM Directive requires not only amendments to the regulatory framework but also the development of stable contractual and judicial practice, the introduction of transparent monitoring mechanisms in the field of copyright, and the creation of conditions for the growth of the digital services market in Ukraine, which would promote the protection of authors’ and performers’ rights while ensuring a balance of interests among all participants in the cultural and information space.

Key words: copyright, DSM Directive, *acquis communautaire*, TDM, appropriate and proportionate remuneration, European integration, implementation.

Дата надходження статті: 22.09.2025

Дата прийняття статті: 16.10.2025

Дата публікації: 27.11.2025